

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์รูปแบบ สถานะและบทบาทขององค์ความรู้ ทางปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาไทย

ในบทที่ 4 นี้ มีเนื้อหาแบ่งออกเป็นสองส่วน โดยในส่วนแรกผู้ศึกษาจะทำการวิเคราะห์ถึงทางด้านตัวเนื้อหา ข้อมูลและองค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองที่ปรากฏอยู่ในรูปของหนังสือ ตำราและบทความ ซึ่งผู้ศึกษาได้สำรวจและรวบรวมมาอยู่ในบทที่ 3 ซึ่งจะมีวิธีการศึกษา (method) ด้วยใช้เกณฑ์ (criterion) ในการจัดแบ่งองค์ความรู้ทางปรัชญาการเมือง ที่ผู้ทำวิจัยสามารถจัดแบ่งประเภทออกมาได้ดังนี้¹⁰⁵ โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาเลือกใช้เกณฑ์ที่อยู่ในข้อที่ 1, 2 และ 7 มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และตีความเนื้อหา ข้อมูลและองค์ความรู้ทางปรัชญาการเมือง เนื้อหาในส่วนที่สองผู้ศึกษาจะได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการใช้แบบสอบถาม การพูดคุยและการสัมภาษณ์เชิงลึก (deep interview) ที่ได้มาจากบุคลากรที่รับผิดชอบหรือมีหน้าที่ในการสอนและผลิตผลงานทางด้านปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาไทย

1. จัดแบ่งประเภทเนื้อหาด้วยตามระยะเวลา (period) ตั้งแต่ผลงานของสมัยโบราณ (ancient) สมัยกลาง (middle) สมัยใหม่ (modern) และร่วมสมัย (contemporary)
2. จัดแบ่งประเภทตามประเด็นปัญหา (topic) และเนื้อเรื่อง (theme) ภายใต้รูปแบบในเชิงปทัศฐาน (normative methodology)¹⁰⁶ ในลักษณะของการศึกษา การถกเถียงและการตั้ง

¹⁰⁵ เกณฑ์การแบ่งผู้ศึกษารวบรวมจากหนังสือซึ่งเป็นคู่มือ (handbook/companion) และหนังสือแนะนำเบื้องต้น (introduction) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปรัชญาการเมือง ความคิดทางการเมืองและทฤษฎีการเมือง ยกตัวอย่างเช่น The Oxford Handbook of Political Theory. Edited by John S. Dryzek, Bonnie Honig and Anne Phillips. Oxford: Oxford University Press, 2006. A Companion to Contemporary Political Philosophy. Edited by Robert E. Goodin, Philip Pettit and Thomas Pogge. West Sussex: Wiley-Blackwell, 2012. และ The Oxford Handbook of the History of Political Philosophy. Edited by George Klosko. Oxford: Oxford University Press, 2011. หนังสือคู่มือเล่มนี้จัดแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนต่างๆที่น่าสนใจ โดยในส่วนที่หนึ่งว่าด้วยเรื่องของวิธีการศึกษา (approach) ส่วนที่สองไล่เรียงเนื้อหาของปรัชญาการเมืองตามลำดับเวลา (chronological periods) ตอนที่สามเป็นแนวคิดหลักสำคัญ (themes) และตอนที่สี่เป็นมุมมองที่ไม่ใช่ตะวันตก (non-western perspectives)

¹⁰⁶ David Miller, Janet Coleman, William Connolly and Alan Ryan. (1991) (eds.) The Oxford Handbook of Political Methodology. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

คำถามในเชิงคุณค่า (value judgement) ซึ่งเป็นรูปแบบของจารีตในการศึกษาปรัชญาการเมืองมาเป็นระยะเวลายาวนานโดยสามารถแบ่งออกเป็นเรื่องของความยุติธรรม รูปแบบของระบอบการปกครอง (type of regime) สภาวะธรรมชาติ (state of nature) สิทธิตามธรรมชาติ (natural right) กฎธรรมชาติ (natural law) เสรีภาพ (freedom) สิทธิ (right) ความเสมอภาค (equality) ความยินยอม (consent) คุณธรรม (virtue) พันธะหน้าที่ทางการเมือง (political obligation) ความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ความเป็นองค์อธิปัตย์ (sovereignty) อารยะขัดขืน (civil disobedience) ความอดทนอดกลั้นในทางการเมืองและสังคม (toleration) และในเรื่องของทรัพย์สิน (property)¹⁰⁷

3. จัดแบ่งประเภทตามอารยธรรม โดยมีความหมายครอบคลุมถึงเรื่องแนวคิดทางด้านศาสนา วัฒนธรรม ค่านิยมและศิลปวิทยาการ อย่างเช่นยูดาห์ กรีก โรมัน อิสลาม คริสต์เตียน

4. จัดแบ่งประเภทตามภูมิภาค สามารถแยกการศึกษาออกเป็นปรัชญาการเมืองตะวันตก (western political philosophy) และปรัชญาการเมืองที่ไม่ใช่ตะวันตก (non-western philosophy) หรือปรัชญาการเมืองตะวันออก (eastern political philosophy)

5. จัดแบ่งตามประเภทของงานเช่นงานแปลต้นฉบับ (original text) งานอธิบายตีความจากต้นฉบับและงานอธิบายเรียบเรียง (interpretation)

6. จัดแบ่งตามประเภทของนักคิดหรือตัวบุคคล เช่นแนวคิดประชาธิปไตย เสรีนิยม ปัจเจกชนนิยม ชุมชนนิยม สังคมนิยม อนาธิปไตย อนารักษนิยม

7. จัดแบ่งตามประเภทของงาน ในลักษณะของประวัติปรัชญาการเมือง (history of political philosophy) ประวัติความคิดทางการเมือง (history of political thought) และทฤษฎีการเมือง (political theory)

8. จัดแบ่งตามเกณฑ์ในเรื่องของอายุของเจ้าของผลงาน ในกรณีของนักวิชาการและอาจารย์ที่

¹⁰⁷ ผู้ศึกษาได้รับแนวคิดจากหนังสือ A Textual Introduction to Social and Political Theory. edited by Richard Bellamy & Angus Ross. Manchester: Manchester University Press, 1966.

รับผิดชอบด้านการสอนและผลิตงานทางปรัชญาการเมืองสามารถจัดแบ่งในลักษณะของการเป็นคลื่นลูกแรก ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป คลื่นลูกที่สองที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป และคลื่นลูกที่สามที่มีอายุ 50 ปีลงมา

4.1 บทวิเคราะห์ถึงรูปแบบ สถานะและบทบาทขององค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาไทย

4.1.1 จัดแบ่งประเภทเนื้อหาประเภทตัวบทตามระยะเวลา (period) ตั้งแต่ผลงานของสมัยโบราณ (ancient) สมัยกลาง (middle) สมัยใหม่ (modern) และร่วมสมัย (contemporary)

เนื้อหาขององค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองที่ปรากฏอยู่ในรูปของงานเขียนประเภทต่างๆ ตั้งแต่ตำราประเภทของงานแปลจากตัวบท แปลจากงานการตีความและประเภทที่ผู้เขียนได้ทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมเขียนขึ้นมา ผลการวิจัยปรากฏว่าผลงานแปลจากตัวบทที่ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการศึกษาปรัชญาการเมืองยุคคลาสสิกคือโสเครตีส เพลโตและอริสโตเติลยังมีอยู่น้อย¹⁰⁸ โดยปรากฏเพียงแค่งานแปลจากตัวบทจำนวนทั้งสิ้น 10 บทสนทนา ซึ่งเป็นบทสนทนาเพลโตที่กล่าวถึงกิจกรรมทางปรัชญาการเมืองของโสเครตีสได้แก่บทสนทนา อโปโลเกีย (Apologia) ไครโต (Crito) ยูโทโฟร (Euthyphro) อุดมรัฐ (The Republic) บทสนทนา Lysis ว่าด้วยมิตรภาพ Phaedo, Meno, Charmides, Laches และ Symposium จากจำนวนบทสนทนาทั้งหมด 28 บทสนทนา และอีก 15 บทสนทนาที่นักวิชาการยังสงสัยกันว่าเป็นผลงานของเพลโตหรือไม่¹⁰⁹ นอกจากนี้ผลงานของขบวนการโซฟิสต์ (Sophistic movement) ซึ่งเป็นแนวคิดทางปรัชญาการเมืองที่สำคัญในช่วงเดียวกับโสเครตีสและเพลโตก็ยังไม่มีการแปลออกมาเป็นภาษาไทย อย่างไรก็ตามหากจะลงมือศึกษาปรัชญาการเมืองของเพลโต ต้องประกอบด้วยบทสนทนาหลัก The Republic, The Statesman และ The Laws ซึ่งสองบทสนทนาหลังนี้ยังไม่มีแปลออกมาเป็นภาษาไทย ขณะที่ปรัชญาการเมืองของอริสโตเติลที่เสนอผ่าน The Politics กับ Nicomachean Ethics ยังไม่ปรากฏในพากษ์ภาษาไทย มี

¹⁰⁸ จุดเริ่มของการศึกษาปรัชญาการเมืองตะวันตกสามารถย้อนกลับไปยังความคิดก่อนหน้าโสเครตีส (pre-Socrates) ตั้งแต่ภูมิปัญญาในแบบกวีนิพนธ์ (poetic wisdom) ของ Homer, Hesiod กลุ่มนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติแห่งไอโอเนียน

¹⁰⁹ จำนวนตัวเลขของบทสนทนาจาก Paul Shorey. (1933) What Plato Said. Chicago: The University of Chicago Press.

เพียงแค่งานตีความของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ที่ตีความความคิดทางการเมืองของอริสโตเติล และพิศาล มุกดารัศมี “คำสาป คำสัญญาจากอริสโตเติล ทำไมมนุษย์จึงต้องเป็นสัตว์การเมือง”

ผลงานทางวิชาการตั้งแต่หลังยุคของอริสโตเติล หรือปรัชญาการเมืองในช่วง ‘Hellenistic’ ที่ประกอบด้วยความคิดในแบบ Stoic, Cynic และ Epicurian แทบไม่มีปรากฏ ในช่วงหลังมีปรากฏแนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นพลเมืองโลก (cosmopolitanism) ซึ่งเป็นความคิดในกลุ่มปรัชญา ‘Stoic’ ออกมาบ้างแต่เป็นสิ่งที่สืบเนื่องและเข้ามาพร้อมกับกระแสของโลกาภิวัตน์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยาการเมืองและแนวคิดในเรื่องสิทธิมนุษยชน ขณะที่ความคิดในช่วงโรมัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่มีการปกครองในรูปแบบมหาชนรัฐ (republicanism) ในฐานะของการเป็นรูปแบบการปกครองและสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญ แต่แนวความคิดแทบไม่ปรากฏในประเทศไทยเลย ขณะที่ปรัชญาการเมืองของยุคกลางซึ่งกินระยะเวลาว่าหนึ่งพันปี ผลงานของนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญอย่างเช่น Saint Augustine กับ Saint Thomas Aquinas มีปรากฏอยู่ในรูปของเอกสารการสอนวิชาปรัชญาการเมืองและบทความเท่านั้น

การแปลตัวบทสมัยใหม่ของนักปรัชญาการเมืองปรากฏผลงานของ Niccolo Machiavelli ‘The Prince’ หรือ “เจ้าผู้ปกครอง” ผลงานของ Thomas More ‘Utopia’ ผลงานของ Jean Jacques Rousseau ประกอบด้วย ‘The Social Contract, A Discourse on the Origin of Inequality, Discourse on Political Economy และ Emile ผลงานของ Montesquieu ‘The Spirit of Laws ผลงานของ Alexis de Tocqueville ‘Democracy in America’ ผลงานของ John Stuart Mill ‘On Liberty’ ผลงานของ Karl Marx ‘Communist Manifesto’ และ ‘Capital’ ผลงานของ Friedrich Engels ‘Origin of Family’ เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลงานของนักปรัชญาการเมืองในสายสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ มีการแปลงานชิ้นสำคัญออกมาเกือบหมด เนื่องจากบรรยากาศทางการเมืองในช่วงการต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหาร การขยายตัวและเติบโตขึ้นของปัญญาชนและขบวนการฝ่ายซ้ายในเมืองไทยระหว่างช่วงปี พ.ศ.2510-2520 เป็นปัจจัยสนับสนุนให้มีการแปลผลงานในลักษณะที่เรียกร้องในเรื่องของความยุติธรรม ความเท่าเทียม การต่อสู้ทางชนชั้นและการปฏิวัติขึ้นมา นอกจากนี้ยังมีผลงานของกลุ่มอนาธิปไตย (anarchist) แปล

ออกมาในช่วงระยะเวลาของการต่อสู้ทางอุดมการณ์ทางการเมืองในช่วงระยะเวลาดังกล่าวด้วย เช่น ผลงานของนักวิชาการ Robert Paul Wolff ใช้ชื่อ “ลัทธิอนาธิปไตย” มีการแนะนำความคิดของนักคิดในสายอนาธิปไตยคนสำคัญได้แก่ Michael Bakunin, Peter Prokopkin และ George Sorel ส่วนการแปลตัวบททางปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ยังปรากฏผลงานของ Alexander Hamilton, James Madison และ John Jay ‘The Federalist Papers’ และผลงานของ Friedrich Nietzsche สองเล่มได้แก่ ‘Twilight of the Idols’ กับ ‘Thus Spoke Zarathustra’

หากพิจารณาจากรายชื่อหนังสือประเภทตัวบทของปรัชญาการเมืองตะวันตกสมัยใหม่ที่ถูกละเลงออกมาเป็นภาษาไทยนั้น ยังขาดตัวบทหลักที่เป็นผลงานของนักปรัชญาการเมืองอีกหลายคน อย่างเช่น Thomas Hobbes, John Locke, Immanuelle Kant, David Hume และ Hegel ขณะที่หนังสือประเภทตัวบททางปรัชญาการเมืองร่วมสมัยแทบจะไม่ได้มีการแปลออกมาสู่ภาษาไทยเลย

4.1.2. จัดแบ่งประเภทตามประเด็นปัญหา (topic) และเนื้อเรื่อง (theme) ภายใต้รูปแบบในเชิงปทัศฐาน (normative methodology)

อยู่ในลักษณะของการศึกษา การถกเถียงและการตั้งคำถามในเชิงคุณค่า (value judgement) ซึ่งเป็นรูปแบบของจารีตในการศึกษาปรัชญาการเมืองมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยสามารถแบ่งออกเป็นเรื่องของความยุติธรรม รูปแบบของระบอบการปกครอง (type of regime) สภาวะธรรมชาติ (state of nature) สิทธิตามธรรมชาติ (natural right) กฎธรรมชาติ (natural law) เสรีภาพ (freedom) สิทธิ (right) ความเสมอภาค (equality) ความยินยอม (consent) คุณธรรม (virtue) พันธะหน้าที่ทางการเมือง (political obligation) ความชอบธรรมทางการเมือง (political legitimacy) ความเป็นองค์อธิปัตย์ (sovereignty) อารยะขัดขืน (civil disobedience) ความอดทนอดกลั้นในทางการเมืองและสังคม (toleration) การปฏิวัติ (revolution) และเรื่องของทรัพย์สิน (property)

องค์ความรู้ในเรื่องแนวคิด ทฤษฎีและหลักการทางปรัชญาการเมืองดำรงในลักษณะกระจัดกระจาย แต่ก็มีเนื้อหาที่ครอบคลุม ในขณะที่แนวคิด ทฤษฎีและหลักการทางปรัชญาการเมืองที่ปรากฏเป็นเนื้อหาหลักที่ผู้วิจัยพบเห็นได้บ่อยก็คือ

- ระบอบการปกครอง (political regime)

องค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในภาษาไทยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับระบอบการปกครอง ปรากฏคำอธิบายระบอบราชาธิปไตย ระบอบอภิชนาธิปไตย ระบอบคณาธิปไตย ระบอบทรราชย์ ระบอบเสรีนิยม ระบอบสังคมนิยมและระบอบประชาธิปไตยผ่านผลงานของนักวิชาการอย่างเช่นสมบัติ จันทรวงศ์ ในมหาชนรัฐและประชาธิปไตย : ความคิดทางการเมืองอเมริกัน พ.ศ.2319-2343 พิศาล มุกดาร์ศรี ในบางบทสำรวจปรัชญาการเมืองคลาสสิก และ “พรีดริค นิทเช่” ว่าด้วยแนวคิดรัฐและประชาธิปไตยสมัยใหม่ สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ใน แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของ อริสโตเติล สมเกียรติ วันทะนะ ในกำเนิดและความเปราะบางของเสรีประชาธิปไตย ธงชัย วงศ์ชัย สุวรรณ “ประชาธิปไตย:เส้นทางเดินจากประชาธิปไตยโดยตรงสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ไชยันต์ ไชยพร “บทความปรัชญาการเมืองว่าด้วย:กำเนิดประชาธิปไตยเอเธนส์:การเมืองในประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ในการเมือง

- สิทธิ เสรีภาพและความเท่าเทียม

องค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในภาษาไทยที่มีเนื้อหาในด้านของสิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียมปรากฏในงานของ อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย “หลักการที่แท้จริงของทฤษฎีสัญญาประชาคม” ไชยันต์ ไชยพร “พัฒนาการของสื่อกับปรัชญาสิทธิเสรีภาพและพื้นที่สาธารณะ แ่งคิด บทเรียนและปัญหาบางประการจากสังคมตะวันตก รัฐศาสตร์สาร 3/2544 “Demoskratos” ชญาน์ ทัด ศุภลาศัย รัฐศาสตร์สาร 30 ปี 2552 เล่ม 2 สมบัติ จันทรวงศ์ งานวิจัยเรื่อง “ประชาธิปไตยไทย: ปรัชญาและความเป็นจริง สกว. 2555 และ สมเกียรติ วันทะนะ “กำเนิดและความเปราะบางของเสรีประชาธิปไตย”

- แนวคิดอื่นๆ ทางปรัชญาการเมือง

องค์ความรู้ในเรื่องของความยุติธรรม ในไซยันต์ ไชยพร เรื่องของเพศสภาพ ใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา “อารยขัดขืน” (civil disobedience) ปรากฏอยู่ในผลงานของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ รัฐศาสตร์สาร 3/2546 ธเนศ วงศ์ยานนาวา “เส้นทางความคิดเรื่อง ‘ประชาชน’ จากโรมัน โบราณจนถึง Emmanuel Abbe Sieyes” รัฐศาสตร์สาร กันยายน-ธันวาคม 2554 ศศิวรรณ จรุงตรง “แนวคิดเรื่อง Cosmopolitanism กับปัญหาเรื่องความเป็นสากล” รัฐศาสตร์สาร 30 ปี 2552 เล่ม 4 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ “อาวธมีชีวิต ? : แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง

4.1.3 จัดแบ่งตามประเภทของงาน ในลักษณะของประวัติปรัชญาการเมือง (history of political philosophy) ประวัติความคิดทางการเมือง (history of political thought) และทฤษฎีการเมือง (political theory)

การจัดแบ่งในข้อสามนี้ผู้วิจัยจัดประเภทโดยไม่รวมผลงานแปลตัวบทของนักปรัชญาการเมือง ซึ่งโดยตัวของมันเองเป็นผลงานทางปรัชญาการเมืองอยู่แล้ว แต่จะจัดแบ่งประเภทจากผลงานแปลการอธิบายตัวบท หรืองานตีความกับผลงานประเภทที่นักวิชาการไทยแต่งและเรียบเรียงขึ้น

ผลงานในลักษณะประวัติความคิดทางการเมืองและทฤษฎีการเมือง ประกอบด้วย ‘Political Thought: from Plato to Present “ความคิดทางการเมืองจากเพลโตจนถึงปัจจุบัน” ของ “ฮาร์มอน มอนต์ จี๊ด” แปลโดยเสน่ห์ จามริก Marrice Cranston ‘Political Dialogue’ ใช้ชื่อ “ปรัชญาการเมืองฝรั่ง” แปลโดยสุลักษณ์ ศิวรักษ์ และ “นักปรัชญาการเมืองฝรั่ง” แต่เป็นการเขียนโดยการเรียบเรียงโดยอธิบายความคิดทางการเมืองของอริสโตเติลมาจนถึงมิลล์ และ “อธิบายแนวคิดปรัชญาการเมืองฝรั่ง” โดยทั้งสองเล่มมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังเขียนงาน “ลอคคราบปัญญาชนฝรั่ง” Will Durant ‘The Story of Philosophy: The Live and Opinion of the Greater Philosophers’ แปลโดยวันเพ็ญ บงกชสถิตย์ แม้ว่ามีเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการเมืองโดยตรง แต่สามารถใช้เป็นหนังสือแนะนำพื้นฐานอ่านประกอบให้แก่นักศึกษาและผู้สนใจในเบื้องต้นได้ทำความรู้จักกับประวัติ บรรยากาศทางความคิด บริบท และแนวคิดที่สำคัญๆของนัก

ปรัชญา สมบัติจันทรวงค์ ‘Western Political Theory’ ของ ‘L.C. Mcdonald’ ในชื่อ “ทฤษฎีการเมืองตะวันตก : เล่มหนึ่ง สมัยโบราณและยุคกลาง” ต่อมาสมบัติ จันทรวงค์ได้แปลงานชิ้นสำคัญในการศึกษาประวัติปรัชญาการเมือง ‘History of Political Philosophy’ ที่มี Leo Strauss กับ Joseph Cropsey เป็นบรรณาธิการ ใช้ชื่อว่า “ประวัติปรัชญาการเมือง” มีจำนวนสามเล่ม พงศ์เพ็ญศกุนตาทัย “ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่” และวิทยากร เชียงกุล “ปรัชญาการเมือง เศรษฐกิจ สังคม” พิศาล มุกดาร์ศรี “บนเส้นทางความคิดทางการเมืองจากมหาวิหารเดลไฟถึงค่ายนรกเอาส์วิทซ์” งานเขียนประเภทประวัติปรัชญาการเมืองปรากฏอยู่ในรูปของตำรา “ชุดวิชาปรัชญาการเมือง” ของสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ถือเป็นตำราที่รวบรวมงานเขียนของนักวิชาการทางด้านปรัชญาการเมืองในประเทศไทยมาไว้ในเล่มเดียวกันเป็นครั้งแรก ต่อมาตำราในลักษณะเดียวกันแต่ใช้ศึกษาในระดับของบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช “แนวคิดทางการเมืองและสังคม”

อย่างไรก็ตามในการศึกษาประเภทที่เจาะลงไปยังความคิดของนักปรัชญาการเมืองแต่ละบุคคล ปรากฏมีผลงานที่ศึกษาความคิดของนักปรัชญาการเมืองมาตั้งแต่ Socrates (สมบัติ จันทรวงค์ ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น บทวิเคราะห์โสเครตีส) Plato (สมบัติ จันทรวงค์ ความนำว่าด้วยอุดมรัฐ ไชยันต์ ไชยพร. ความยุติธรรม: ตอนที่หนึ่ง) Aristotle (สุลักษณ์ ศิวรักษ์ แนวคิดทางปรัชญาการเมืองของอริสโตเติล) Thomas Aquinas (กานต์ โกวิทสมบุรณ์ แนวคิดทางการเมืองและกฎหมายของอะไควนัส วารสารสังคมศาสตร์ 1-2 มกราคม-ธันวาคม 2549) Machiavelli (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ ในชุดวิชาปรัชญาการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) Thomas Hobbes (ถาวร สุขากันยา “องค์อธิปัตย์กับสังคมการเมือง” ในเอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) John Locke (อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย “กำเนิดลัทธิเสรีนิยมประชาธิปไตยสมัยใหม่” ในเอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) Jean Jacques Rousseau (พงษ์เพ็ญ ศกุนตาทัย ทฤษฎีการเมืองยุคใหม่) Karl Marx (สุภา ศิริमानนท์) Friedrich Nietzsche (พิศาล มุกดาร์ศรี “ฟรีดริค นิทเช่ ว่าด้วยแนวคิดรัฐและประชาธิปไตยสมัยใหม่” รัฐศาสตร์สาร

2/2542) Hannah Arendt (พิศาล มุกตาร์ศมีในวิชา) Michael Foucault (ดูบทความของธเนศ วงศ์ยานาวา) Leo Strauss (ดูบทความการศึกษาปรัชญาการเมือง ของสมบัติ จันทรวงศ์ ในเอกสารการสอนชุดวิชาปรัชญาการเมือง สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช)

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยในตำรา หนังสือ บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในประเภทของประวัติปรัชญาการเมือง ประวัติความคิด และทฤษฎีการเมืองยังมีการผลิตออกมาน้อย โดยจะเห็นได้ชัดเจนว่ามีผลงานในประเภทของประวัติปรัชญาการเมือง ประวัติความคิดและทฤษฎีการเมืองแค่เพียงสองเล่มที่เป็นผลงานแปล เป็นของ “ฮาร์มอน จี้อด” กับ ‘Leo Strauss’ กับ ‘Joseph Cropsey’ (ที่เป็นบรรณาธิการร่วม) และหนังสือทั้งสองเล่มเป็นผลงานที่มีการตีพิมพ์ออกมานานแล้ว จึงควรจะมีการแปลหรือเรียบเรียงผลงานประเภทประวัติปรัชญาการเมือง ประวัติความคิดและทฤษฎีการเมืองที่มีการตีพิมพ์ใหม่ออกมาบ้าง

4.2 สรุปภาพรวมขององค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาประเทศไทย

ผู้วิจัยวิเคราะห์ถึงสถานะขององค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทย ในแง่ของตำรา หนังสือ บทความและเอกสารต่างๆ เรียกได้ว่าอยู่ในระดับที่น่าพึงพอใจ กล่าวคือแม้ว่าในด้านของงานที่เป็นตัวบ่งชี้ของนักปรัชญาการเมืองจะมีการแปลออกมาเป็นภาษาไทยอยู่ในระดับที่น้อยถึงน้อยมาก ที่ไม่อาจครอบคลุมองค์ความรู้ที่สำคัญๆทางปรัชญาการเมืองตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญตั้งแต่ยุคโบราณอย่าง Plato, Aristotle ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสังเกตว่าอริสโตเติลเป็นนักปรัชญาการเมืองคนสำคัญที่พูดถึงธรรมชาติของมนุษย์กับความเป็นสัตว์การเมือง (political animal) การจัดแบ่งประเภทของรูปแบบทางการปกครอง ซึ่งเป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ แต่กลับปรากฏว่ายังไม่มีการแปลผลงานของอริสโตเติล โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานชิ้นหลัก ที่มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งยวดในการศึกษาทั้งทางด้านปรัชญาการเมืองและรัฐศาสตร์อย่าง The Politics ออกมาเป็นภาษาไทย ยังขาดผลงานของกลุ่มแนวคิดที่เรียกว่า ‘Hellenistic’ ผ่านผลเขียนของกลุ่มความคิด ‘Stoic, Cynic

และ Epicurean' ที่เป็นต้นธารแนวคิดที่เน้นย้ำในความเป็นพลเมืองโลก (cosmopolitanism) และ กฎธรรมชาติ (Natural Law) นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏผลงานของ Marcus Cicero ในฐานะที่เป็น ตัวแทนของความคิดทางการเมืองโรมันและระบอบมหาชนรัฐ

ไม่ปรากฏผลงานของนักปรัชญาและเทววิทยาคนสำคัญของยุคกลาง Saint Augustine กับ Saint Thomas Aquinas ทำให้ความรู้ทางการเมืองของยุคกลางที่มีอายุกว่าพันปีไม่ถูกอธิบาย และสอนในองค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองของสถาบันอุดมศึกษาไทยเลย ในขณะที่ผลงานของ Niccolo Machiavelli ปรากฏเพียงแค่ The Prince แต่ไม่มี The Discourses ซึ่งเป็นผลงานที่มีความสำคัญเท่ากับหรือมากกว่า The Prince เสียอีก ผลงานของนักปรัชญาการเมืองยุคใหม่ Thomas Hobbes ไม่ปรากฏทั้ง Leviathan, De Cive และ The Elements of Laws ผลงานที่สำคัญที่จะเข้าใจปรัชญาการเมืองของ John Locke อย่าง Two Treatises of Government กับ Letters on Toleration ก็ไม่ถูกแปลความเป็นภาษาไทย งานของ Jean Jacques Rousseau ปรากฏเพียงแค่ First Discourse กับ The Social Contract และยังขาดงานของนักปรัชญาการเมืองที่มีความสำคัญคนอื่นๆ อีกมากมาย อาทิ Immanuel Kant, David Hume, Hegel, Edmund Burke, Michael Bakunin, John Rawls รวมไปถึงการขาดผลงานของนักปรัชญาการเมืองในสายความคิดเสรีนิยม (liberalism) และประโยชน์นิยม (Utilitarianism) อย่าง Jeremy Bentham กับ John Stuart Mill ที่มีอิทธิพลและความสำคัญต่อปรัชญาการเมืองร่วมสมัย นอกจากนี้ตำรา หนังสือ และเอกสารทางวิชาการที่อธิบายลงไปถึงช่วงยุคสมัยที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความคิดทาง ปรัชญาการเมืองอย่างมีนัยสำคัญ อย่างเช่นยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ยุคปฏิรูปทาง ศาสนา (Reformation) และยุคแห่งการรู้แจ้งทางปัญญา (Enlightenment) ที่มีแนวคิดผู้ใช้อำนาจที่ ทรงธรรม (enlighten despot)

ประเด็นของการขาดแคลนตำราและหนังสือดำเนินไปในลักษณะเดียวกันกับผลงาน ประเภทที่ตีความและอธิบายตัวบทของนักปรัชญาการเมืองอีกชั้นหนึ่ง แต่ก็ยังมีผลงานในลักษณะอื่น มาใช้ทดแทนได้ ผลงานในประเภทของงานที่นักวิชาการไทยผลิตออกมาในลักษณะของการรวบรวม และเรียบเรียงขึ้นมาที่อยู่ในรูปของตำรา หนังสือและเอกสาร สามารถครอบคลุมองค์ความรู้ทาง

ปรัชญาการเมืองจากยุคโบราณ ยุคกลาง สมัยใหม่และร่วมสมัย ครอบคลุมทั้งตัวนักปรัชญาการเมือง ตั้งแต่ยุคโบราณ ยุคกลาง ยุคใหม่และร่วมสมัย ลักษณะรูปแบบของระบอบการปกครองและอุดมการณ์ทางการเมือง รวมไปถึงแนวคิดที่มีความสำคัญ (concepts and ideas) มุ่งองค์ความรู้เพียงพอที่จะทำใช้ประกอบในการศึกษาและทำความเข้าใจปรัชญาการเมืองในปัจจุบัน

4.3 วิเคราะห์และสรุปข้อมูลที่ได้จากการสอบถามและสัมภาษณ์¹¹⁰

1. ประเด็นขององค์ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองตะวันตก

บุคลากรที่รับผิดชอบทางการเรียนการสอนปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในกรุงเทพฯ และภูมิภาคมีความเห็นตรงกันว่า องค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองที่อยู่ในรูปของตำราหนังสือ เอกสาร วารสารที่อยู่ในภาษาไทยยังมีการผลิตออกมามากน้อย แต่ก็เพียงพอสำหรับการทำความเข้าใจและศึกษาปรัชญาการเมืองในปัจจุบัน โดยหากจะทำการศึกษาในระดับที่ลึกลง มีความละเอียดและความลึกซึ้งคงต้องไปพึ่งตำรา หนังสือและเอกสารที่เป็นภาษาต่างประเทศ ซึ่งจะเป็นอุปสรรคแก่ผู้ศึกษาเนื่องมาจากทักษะความสามารถในเรื่องของภาษาต่างประเทศ และความยากอันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจ ไม่สามารถที่จะตีความหมายในแนวความคิด ทฤษฎีที่นักปรัชญาการเมืองนำเสนอ

ประเด็นในเรื่องของนักศึกษาเองไม่กล้าที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ไม่สามารถตั้งคำถามกับความรู้ วิพากษ์สิ่งที่เรียนมาได้ คืออุปสรรคสำคัญในการเรียนการสอนทางปรัชญาการเมือง อีกทั้งนักศึกษาไม่ทำการบ้านมาล่วงหน้า กล่าวคือไม่อ่านตำรา หนังสือ ศึกษาเอกสารหรือบทความที่ทางผู้สอนมอบหมายให้อ่านก่อนเข้าห้องเรียน ทำให้ไม่มีความรู้ ขาดการมีส่วนร่วม ความสามารถในการหยิบยกประเด็นขึ้นมาถกเถียงและสนทนา จึงมีผลทำให้หน้าที่ในการเรียนการสอนตกเป็นของอาจารย์และผู้สอนอยู่เพียงฝ่ายเดียว ด้านของนักศึกษาจึงตกเป็นฝ่ายรับเสียส่วนใหญ่ (passive audiences) นอกจากนี้พฤติกรรมและรูปแบบการเรียนของนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นฝ่ายที่เชื่อสิ่งที่

¹¹⁰โปรดดู ตัวอย่างแบบสัมภาษณ์ที่อยู่ในเชิงบรรณของบทที่ 5

ตัวเองอ่านมา ไม่มีความสนใจที่จะทำการวิเคราะห์และวิพากษ์สิ่งที่ตัวเองอ่านมา เช่นเดียวกันกับความรู้ที่นักศึกษารับมาจากผู้สอน

ในทางปฏิบัติแล้วผู้สอนทางด้านปรัชญาการเมืองมีความเชื่อว่า ความรู้ สิ่งที่นักปรัชญาการเมืองแต่ละยุคสมัยนำเสนอมานั้นเป็นความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ ปรับใช้เพื่ออธิบายและทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ของสังคมการเมืองตลอดจนพฤติกรรมทางการเมืองได้ แต่ปัญหาเนื่องมาจากการที่ไม่สามารถที่จะเข้าถึงตัวองค์ความรู้หรือความคิดที่นักปรัชญาการเมืองนำเสนอ ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวทำให้ไม่อาจนำมาอธิบาย ประยุกต์เข้ากับความจริงทางสังคมการเมืองได้ จึงมีผลออกมาในทำนองที่ว่าวิชาปรัชญาการเมืองเป็นการศึกษาความคิดของคนในอดีตที่ไม่มีความเชื่อมโยงมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ของปัจจุบันเลย ปรัชญาการเมืองจึงกลายเป็นวิชาที่มีความเลื่อนลอย ไม่มีชีวิตชีวา ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ศึกษา มีความเป็นนามธรรมสูง (highly abstract) อีกทั้งเนื้อหาหายากแก่การทำความเข้าใจ

2. ประเด็นของการเรียนการสอน

ในเรื่องของการทำประมวลสาระวิชา (course syllabus) ของบุคลากรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการเรียนการสอนปรัชญาการเมืองของสถาบันอุดมศึกษาต่างๆของไทย พบว่ามีหลักเกณฑ์ในการเขียนประมวลสาระวิชาอยู่สองแบบ แบบแรกคือแบ่งเนื้อหาของการเรียนการสอนด้วยการยึดตัวของนักปรัชญา มีรายชื่อของนักปรัชญาไล่เรียงมาตั้งแต่ Socrates, Plato, Aristotle, Machiavelli, John Locke, Thomas Hobbes และ Rousseau เป็นต้น ส่วนแบบที่สองคือแบ่งตามแนวคิดและทฤษฎี อย่างเช่นเรื่องของความยุติธรรม เสรีภาพ ความเท่าเทียมและความอดทนอดกลั้น เป็นต้น

ส่วนในประเด็นที่จะสอนเน้นไปยังนักปรัชญาการเมืองและความคิดใดเป็นพิเศษนั้น การวิจัยพบว่าผู้สอนวิชาปรัชญาการเมืองส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับนักปรัชญาการเมืองอย่าง Plato, Machiavelli Hobbes, Locke และ Rousseau มากกว่านักปรัชญาคนอื่นๆทำให้องค์ความรู้ไม่ครอบคลุม แนวคิดของนักปรัชญาการเมืองบางคนที่มีความสำคัญไม่ถูกนำมาใช้เรียนใช้สอน ยกตัวอย่างเช่น John Stuart Mill ผู้ที่ความคิดมีอิทธิพลและบทบาทต่อเสรีนิยมประชาธิปไตยและ

รูปแบบของประชาธิปไตยตัวแทน ด้วยเหตุผลคำอธิบายที่ว่า มีตัวตำรา หนังสือและเอกสารที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน และแนะนำให้นักศึกษาไปอ่านได้มากกว่านักปรัชญาคนอื่น ๆ ขณะที่แนวคิดและทฤษฎีจะเน้นไปยังเรื่องของสิทธิ เสรีภาพภายใต้หลักการของสิทธิธรรมชาติ (natural right) และอุดมการณ์ สถาบันและกระบวนการของระบอบเสรีนิยมประชาธิปไตยเป็นหลัก

ประเด็นในเรื่องของการจัดการเรียนการสอน เนื่องจากวิชาปรัชญาการเมืองถูกจัดให้เป็นวิชาบังคับพื้นฐานให้กับนักศึกษารัฐศาสตร์ทุกคนต้องลงทะเบียนเรียน ทำให้เป็นชั้นเรียนที่มีนักศึกษาจำนวนมาก จึงต้องใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย และอาจจะมีการแบ่งนักศึกษาออกเป็นกลุ่มย่อย ในช่วงที่ให้ทำรายงาน หรือมีกิจกรรมกลุ่ม นอกจากนี้หากสถาบันการศึกษาใดที่มีบุคลากรที่มีความสามารถในการสอนและให้ความรู้ทางด้านปรัชญาการเมืองมากกว่าหนึ่งคนก็จะทำการแบ่งจำนวนนักศึกษาตามจำนวนของผู้สอน

ในประเด็นองค์ความรู้ในรูปของตำรา หนังสือและเอกสารที่ผู้สอนวิชาปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษานำมาใช้ ในสถาบันต่างจังหวัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่งมักใช้ตำราภาษาไทย และเป็นในลักษณะของการตีความ อธิบายความ โดยไม่ได้ยกเอาตัวบทมาสอน จะมีแต่สถาบันการศึกษาอย่างเช่นคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้นักศึกษาอ่านตัวบททางปรัชญาการเมืองจากต้นฉบับที่เป็นภาษาอังกฤษและคณะรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา กับมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่ให้อ่านตัวบทจากภาษาไทย

3. ประเด็นของปัญหาในการศึกษาและการเรียนการสอนทางปรัชญาการเมือง

ผลจากการวิจัยพบว่าการเรียนการสอนทางปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษาไทยมีปัญหาด้านตำรา หนังสือ และเอกสารที่เป็นภาษาไทยในระดับที่น้อยถึงน้อยมาก

ปัญหาด้านนักศึกษาไม่มีความรู้พื้นฐานเพียงพอ ทั้งในด้านของประวัติศาสตร์ความคิด ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาและอารยธรรมตะวันตก

ปัญหาด้านเนื้อหาทางด้านปรัชญาการเมืองซึ่งยากแก่การถ่ายทอดและทำความเข้าใจ ซึ่งฝ่ายผู้สอนเองยอมรับว่าเป็นธรรมชาติขององค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองเอง

ปัญหาทางด้านหลักสูตร ที่มีลักษณะรายวิชาทางด้านแนวคิดและปรัชญาการเมืองเปิดสอนน้อยเกินไป มีการเสนอให้มีการเปิดวิชาเพิ่ม อย่างน้อยก็สองภาคการศึกษาเพื่อจะได้ลงรายละเอียดและศึกษาได้ครอบคลุมมากขึ้น

ปัญหาการที่บุคลากรผู้สนใจองค์ความรู้ทางปรัชญาการเมืองในสถาบันอุดมศึกษามีจำนวนน้อย และมีปัญหาในการรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ยังไม่เกิดขึ้นมากนัก

ปัญหาการมีเวทีและสถานที่เพื่อให้นักวิชาการ ผู้สนใจทางด้านปรัชญาการเมืองมาพบปะกัน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของสมาคม การจัดงานสัมมนาประจำปีหรือการจัดทำวารสารยังไม่มีหรือมีให้เห็นน้อยมากในลักษณะนานๆ ครั้ง

ปัญหาทางด้านเงินทุนสนับสนุนที่อยู่ในลักษณะของการผลิตตำรา หนังสือ วารสาร การวิจัยและจัดงานประชุมทางวิชาการยังมีจำนวนน้อย ไม่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุนทั้งภายในและภายนอกสถาบันการศึกษา รวมไปถึงเรื่องของงบประมาณการสั่งซื้อตำราเพื่อมาใช้ในห้องสมุด ที่ในหลายสถาบันโดยเฉพาะอย่างยิ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏในส่วนภูมิภาค ที่มีคณะรัฐศาสตร์ ดำเนินการเปิดการเรียนการสอนทางด้านวิชาปรัชญาการเมืองแต่ในห้องสมุดกลับไม่มีหรือมีหนังสือ ตำรา เอกสารและวารสารที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาการเมือง ให้นักศึกษาอ่าน หรือหากมีก็จำนวนน้อยมาก ทำให้นักศึกษาไม่สามารถหาข้อมูลหรือค้นคว้าเพิ่มเติมได้

4. ประเด็นในด้านพื้นฐานและการศึกษาอบรมของบุคลากร

ในด้านของตัวบุคคลากรที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการเรียนการสอนในวิชาปรัชญาการเมือง และรวมถึงความคิดทางการเมืองทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท มีสถาบันการศึกษาหลายแห่งที่เปิดให้มีการเรียนการสอนทางด้านรัฐศาสตร์หรือตั้งเป็นคณะรัฐศาสตร์ ปรากฏว่าสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ในส่วนภูมิภาค ส่วนใหญ่ตัวบุคลากรไม่ได้มีพื้นฐานหรือสำเร็จการศึกษาหรือได้รับการอบรมมาทางด้านปรัชญาการเมืองโดยตรง¹¹¹ มีเพียงแค่คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ที่บุคลากรได้รับการศึกษามาทางปรัชญาการเมือง ในส่วนที่เหลือไม่ว่าจะเป็นคณะ

¹¹¹ ผู้ศึกษาหมายถึงได้รับการศึกษาโดยตรงทางด้านปรัชญาการเมืองทั้งในระดับปริญญาตรี โทและเอก และศึกษาค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ในหัวข้อทางปรัชญาการเมืองและแนวคิดทางการเมือง

รัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวรที่เปิดหลักสูตรรัฐศาสตร์บัณฑิต รวมไปถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏทั้ง 40 แห่ง ผลปรากฏว่ามีมหาวิทยาลัยราชภัฏถึงกว่า 30 สถาบันมีการเปิดวิชาปรัชญาการเมืองและความคิดทางการเมือง แต่บุคลากรไม่ได้มีพื้นฐาน ได้รับการศึกษาอบรมทางด้านปรัชญาการเมืองมาโดยตรง¹¹² มีหน้าที่ยังใช้บุคลากรที่สำเร็จมาทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมาทำหน้าที่สอนและบรรยายทางปรัชญาการเมือง ขณะที่สถาบันการศึกษาในส่วนกลางหรือในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่มีการเรียนการสอนทางรัฐศาสตร์และวิชาปรัชญาการเมืองไม่ว่าจะเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช บุคลากรมีพื้นฐานและได้รับการศึกษาและอบรมทางด้านปรัชญาการเมืองโดยตรง

ผลกระทบติดตามมาจากการที่สถาบันการศึกษาที่เปิดทำการสอนวิชาปรัชญาการเมือง ไม่มีบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาโดยตรง ไม่สามารถที่จะผลิตเอกสารประกอบการสอน เอกสารการสอน การแปลหนังสือไปจนถึงการผลิตตำราเพื่อไว้ใช้สอนนักศึกษา รวมไปถึงการให้คำแนะนำเพิ่มเติมแก่นักศึกษาที่มีความสนใจต้องการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมจากการเรียนการสอนในห้องเรียน

5. ข้อเสนอแนะ

ความพึงพอใจเพียงใดก็บ่งชี้ความรู้ทางปรัชญาการเมืองตะวันตกในสถาบันอุดมศึกษาไทย ผู้ให้สัมภาษณ์ยังมีความพึงพอใจอยู่ในระดับที่น้อยอยู่ก็บ่งชี้ความรู้ทางด้านปรัชญาการเมือง เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนตำรา หนังสือและงานวิจัย ทางด้านตัวของผู้รับผิดชอบในการเรียนการสอนยังไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเพียงพอ แต่ต้องรับผิดชอบด้านการเรียนการสอน ขณะที่ตัวนักศึกษายังขาดความรู้พื้นฐานที่จะมาต่อยอดในการศึกษาปรัชญาการเมือง ซึ่งในประเด็นนี้มีข้อเสนอที่น่าสนใจว่าวิชาปรัชญาการเมืองไม่ควรจะอยู่ในสถานะของการเป็นวิชาพื้นฐาน หรือไม่เช่นนั้นควรจะ

¹¹²มีแค่เพียงคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตเพียงแห่งเดียวที่บุคลากรสำเร็จการศึกษาทางด้านปรัชญาการเมืองมาโดยตรง

จัดวิชาปรัชญาการเมืองให้อยู่ในช่วงปีสุดท้ายของการศึกษาในระดับปริญญาตรี น่าจะเป็นช่วงระยะเวลาที่มีความเหมาะสมมากกว่า เนื่องจากนักศึกษามีพื้นฐานความรู้จากวิชาอื่นมาในระดับหนึ่งแล้ว

ข้อเสนอแนะและแนวทางในการแก้ไข ทั้งในตัวหนังสือ ตำราและบุคลากร บุคลากรส่วนใหญ่ที่ถูกสัมภาษณ์มีความเห็นว่า ควรมีการส่งเสริมและสนับสนุนจากทั้งสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภายนอก ในด้านของเงินทุน ช่วยเหลือทางด้านการผลิตตำรา หนังสือและการฝึกอบรม เป็นการพัฒนาให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้ที่มีความสนใจ

